

نقش شناختی مادر در تربیت مهدوی فرزند

مهدیه ملک آبادی

حوزه فاطمیه(س) کرمان

چکیده

تربیت امری مهم و از ضروری ترین نیازهای بشر است و سبب نجات انسان از اسارت ها و جهل ها است، تربیت مهدوی یکی از مصادیق تربیت است که پیوندی ناگسستنی با معرفت خدا و ائمه معصومین دارد و زمینه ساز بینش عمیق در دین و منش درست در زندگی دارد، یکی از افرادی که می تواند فرزند را مهدوی تربیت کند مادر است، برای تربیت مهدوی فرزند شیوه های خاصی وجود دارد، یکی از این روشها شناختی- معرفتی است، مادر در شناساندن آموزه ها و مفاهیم مهدویت و شناخت در ایجاد دوستی و ارتباط با امام زمان علیه السلام نقش موثری دارد. مقاله حاضر با عنوان تربیت مهدوی فرزند با هدف تبیین نقش شناختی مادر در تربیت مهدوی فرزند و با باز کردن یک گره تربیتی، اعتقادی و با روش توصیفی-تحلیلی به شیوه کتابخانه ای به رشته تحریر در آمده است، مهمترین دستاورد این مقاله بیان نقش مادر در شناخت آموزه ها و مفاهیم مهدویت شامل: شناساندن مقام ولایی امام زمان، شناساندن دستورات امام زمان، شناساندن اوصاف امام زمان و ایجاد معرفت نسبی امام زمان به فرزندان و نقش شناختی مادر در ایجاد دوستی و ارتباط با امام زمان (عج) شامل: آماده سازی فرزندان برای زمینه سازی ظهور، آموزش خود سازی و پرهیز از گناه، احترام به امام زمان و آموزش دعا برای سلامتی امام زمان به فرزندان است

واژگان کلیدی: تربیت، تربیت شناختی، مادر

مقدمه

تربیت مهدوی یکی از مصادیق تربیت است که پیوندی ناگسستنی با معرفت خدا و ائمه معصومین علیه السلام و زمینه ساز بینش عمیق در دین و منش درست و پسندیده در زندگی دارد، یکی از افرادی که

می تواند فرزند را مهدوی تربیت کن مادر است، مادر در ایجاد دوستی و ارتباط با امام زمان (عج) و شناخت آموزه ها و مفاهیم مهدویت به فرزندان موثر است، دوستی و محبت امام زمان (عج) زمینه اطاعت از ایشان فراهم می آید و با اطاعت از امام راه کمال انسان هموار می شود و همین آموزه های شناخت مهدویت ما را در شناخت خدا، حفظ دین و خلافت الهی یاری می کند.

در بیشتر ادیان و مذاهب جهان، از مصلحتی سخن گفته اند که در آخرالزمان ظهور می کند و حکومت واحد جهانی را بر اساس عدالت و آزادی بنیان خواهد کرد، تمامی پیامبران و سفیران الهی نیز در این زمینه به مردم نوید هایی داده اند، ادیان و مذاهب گوناگون درباره نام آن بزرگوار با هم اختلاف نظر دارند، مسلمانان با ارائه کاملترین تصویر، او را با نام مهدی موعود می شناسند، اندیشه مهدویت در اسلام ریشه قرآنی دارد، قرآن درباره ظهور و قیام حضرت مهدی (عج) و تشکیل عدل جهانی به صورت کلی بحث کرده است.

از الویت های انجام این پژوهش عدم شناخت فرزندان نسبت به مهدویت است، در زمان فعلی هجوم فرهنگ غربی والدین را برای تربیت مهدوی با چالش های جدی مواجه نموده و از سوی دیگر پیچیدگی امر تربیت دینی در عصر حاضر تربیت مهدوی را دچار مشکل کرده است، مادر باید با به کار گیری اصول و شیوه های صحیح تربیت ولایی و شکوفایی فطرت در صدد تقویت عواطف و احساسات فرزندان خود نسبت به امام زمان (عج) باشد و پایه های اعتقادی فرزندان را با توجه به مبانی اخلاقی و دینی تقویت کند.

درباره موضوع نقش شناختی مادر در تربیت مهدوی فرزندان پژوهش هایی به صورت عام انجام شده است، از جمله می توان به کتاب تعلیم و تربیت در عصر غیبت اثر رحیم کارگر که در آن به صورت مجمل به چگونگی تربیت مهدوی و امکان اصلاح اخلاقی و تحولات روحی و معنوی در انسانها توضیح داده شده و کتاب سیری در تربیت اسلامی اثر مصطفی دلشاد تهرانی که در آن به صورت عام و خاص از اثرات تربیت اسلامی بر انسان پرداخته شده و کتاب تربیت مهدوی اثر عصمت معدنی درمورد تربیت فرزندان و وظایف اختصاصی و مشترک پدر و مادر برای ایجاد محبت اهل بیت به صورت کلی پرداخته است.

مقاله حاضر با شیوه توصیفی-تحلیلی و با روش جمع آوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای با هدف تبیین نقش شناختی مادر در تربیت مهدوی فرزند در سه محور: ۱- مفهوم شناسی ۲- نقش مادر در شناخت آموزه ها و مفاهیم مهدویت ۳- نقش شناختی مادر در ایجاد دوستی و ارتباط با امام زمان (عج) به سوالات ذیل پاسخ خواهد داد.

سوال اصلی:

نقش شناختی مادر در تربیت مهدوی فرزند چیست؟

سوالات فرعی:

۱- نقش مادر در شناخت آموزه ها و مفاهیم مهدوی چگونه است؟

۲- نقش مادر در ایجاد دوستی و ارتباط با امام زمان (عج) چیست؟

مفهوم‌شناسی

الف_ تربیت:

واژه تربیت «ربو» به معنای زیادت گرفته شده است، با توجه به معنا و مفهوم تربیت انسان، مفهوم و واژه تربیت بر پرورش استعداد های آدمی دلالت می کند. (ابوطالبی، ۱۳۸۶، ج ۱، ص ۱۷) مرحوم راغب اصفهانی در این باره میگوید: تربیت از واژه «ربو» است و گفته اند اصلش از مضاعف یعنی رب است، به این صورت که یک حرف مضاعف (حرف باء) برای تخفیف به یاء تبدیل شده است. (راغب اصفهانی، ۱۳۸۸، ج ۱، ص ۳۴۰) رب در اصل تربیت است و معنای آن ایجاد چیزی یا حالتی، به تدریج و در مراحل مختلف است، تا به حد کمال و تام خود برسد. (راغب اصفهانی، همان، ۱۳۸۸، ج ۱، ص ۳۳۶) با توجه به این معنا، تربیت یعنی: پرورش توانایی های انسان است، یعنی فراهم شدن زمینه ای برای شکوفا سازی تدریجی استعداد های انسان، تا بی نهایت به کمال خود برسد در نهج البلاغه نیز نصار را پروراننده و رشد دهنده اسلام معرفی می کند. (دلشاد تهرانی، مصطفی، موانع و مقتضیات تربیت، ج ۳۴، ۱)

تعریف اصطلاحی تربیت: عبارت است از برانگیختن و فراهم آوردن موجبات رشد و پرورش و شوفایی تمامی استعداد ها، توانایی ها و قابلیت های انسان به منظور رسیدن به کمال و سعادت مطلوب است.

ب_ تربیت شناختی:

عبارت عبارت است از پروردن، پروراندن آداب و اخلاق به به کسی آموختن. (معین، ۱۳۶۴، ج ۱، ص ۵۵۱) پرورش دادن یعنی استعدادهای درونی را که بالقوه در یک شی موجود است به فعلیت در آوردن و پروراندن، اذاتربیت فقط در مورد جاندارها یعنی انسان، حیوان و گیاه صادق است، این کلمه در مورد غیر جاندارها مجازاً به کار رفته است. (مطهری، ۱۳۸۳، ج ۱، ص ۳۳۵) شکل گیری هر عمل اختیاری در انسان مبتنی به سه امر است: شناخت، میل و انگیزه و عمل، برای اینکه انسان بتواند چیزی را انتخاب کند ابتدا باید شی مورد انتخاب را بشناسد، همچنین گرایشهای متضادی در او موجود باشد تا زمینه ای برای انتخاب به وجود بیاید در نهایت قدرت تصمیم گیری، اراده و انتخاب هم باشد. (فقیهی ۱۳۹۸، ص ۴۸-۵۲) از آنجا که هر عملی از نظر منطقی ابتدا باید به علم و شناخت و سپس به میل و گرایش و در نهایت به عمل و رفتار نیاز دارد شیوه های تربیت مهدوی بر همین اساس در بعدهای شناختی، گرایشی، رفتاری قابل تقسیم بندی است، (رفعت نژاد، ج ۱، ص ۶۷) بعد شناختی به نقش مادر در آموزها و مفاهیم مهدوی و نقش شناخت در ایجاد دوستی و ارتباط با امام زمان (عج) است.

ج_ مادر

تعریف لغوی مادر: ادر [د] ترجمه (ام) که والده باشد، زنی که یک یا چند بچه به دنیا آورده است، ام، والده، مام، ماد، واژه مادر در فارسی است و در عربی به معنای ام است، (راغب اصفهانی، همان، ۱۳۸۸، ج ۲، ص ۸۵) انسان یا حیوان ماده دارای فرزندان.

معنای اصطلاحی مادر: کسی است که پرورش فرزندان را در دوران بارداری و پس از آن را بر عهده دارد و در انجام این وظیفه بدون هیچ چشم داشت مادی و معنوی کوشا است.

نقش شناختی مادر در تربیت مهدوی فرزند

یکی از راههای تربیت مهدوی فرزندان شناخت آموزه های و مفاهیم مهدویت به فرزندان است. آموزه های مربوط به معرفت و شناخت امام زمان علیه السلام ما را در شناخت خدا و حفظ دین و خلافت الهی

یاری می کند و آموزه های انتظار ظهور نیز موجب امید آفرینی و خود سازی و دیگر سازی است همه این آموزه ها در تربیت انسان نقش بسزایی دارد. (امامی میبیدی، ۱۳۹۳، ج ۱، ص ۹۸) مهدویت اندیشه و باوری است که مورد قبول و اعتقاد همه مسلمانان بوده و به عنوان یک حقیقت دینی-اسلامی قلمداد می شود. (کارگر، ۱۳۸۹، ج ۱، ص ۶۲) تبیین آموزه های مهدویت می تواند نیاز فطری و حقیقی فرزندان را برآورده سازد و علم و آگاهی به آموزه های مهدویت و عمل به آنها انسان را به سر منزل مقصد می رساند. (باقری، ۱۳۸۵، ج ۱، ص ۵۴۱) و راههای دیگر به سقوط و گمراهی منجر می شود اگر عبادتی یا عملی مستحبی یا دعای خاصی بتواند مقدمه ای برای ایجاد شناخت بهتر آموزه های مهدوی و ایجاد محبت نسبت به امام زمان علیه السلام کند انجام دادن آن از وظایف مادر است به فرزند آموزش دهد. مادر میتواند از راههای مختلفی آموزه ها و مفاهیم مهدوی را به فرزندان آموزش دهد که برخی از: ۱- شناساندن مقام ولایت امام زمان علیه السلام به فرزندان ۲- شناساندن و ایجاد معرفت نسبی امام زمان علیه السلام به فرزندان ۳- شناساندن دستورات و اوامر امام زمان به فرزندان ۴- شناساندن اوصاف امام زمان به فرزندان.

الف- شناساندن مقام ولایت امام زمان (عج) به فرزندان

شناساندن و ایجاد معرفت مقام ولایت امام زمان علیه السلام یکی از راههایی است، که مادر می تواند در شناخت آموزه ها و مفاهیم مهدویت به فرزندان آموزش دهد. هیچ راهی برای اثبات امامت جز نص و معجزه وجود ندارد زیرا در جای خود اثبات شده که عصمت از جمله شرایط امامت است. اگر امام معصوم نباشد هدف از نصب او تحقق نمی یابد لذا بر خدا واجب است که امام معصوم را به وسیله پیامبر و امام قبل یا به وسیله معجزه ای که به دست او انجام می شود به مردم معرفی کند. در این نوع شناخت مادر ابتدا باید فرزند را با عظمت امام زمان (عج) آشنا کند و تا حد امکان مقام نورانیت و ولایت ایشان را به فرزندان بشناساند، (معدنی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۱۳۰) اگر معرفت امام برای فرزند حاصل شود او خود را در جبهه امام می بیند و ولایت الهی امام را قبول دارد و احساس می کند در کنار امام قرار دارد، این شناخت فراتر از دانستن نام و نشان و نسب امام است، معرفتی است که آنها را از محبت امام سرشار کرده و مطیع و گوش به فرمان او قرار داده است، (احسانی، ۱۳۹۰، ج ۱، ص ۴۶) مادر باید ولایت مداری و امام سالاری را در تمام مراحل تربیت مهدوی فرزند مد نظر داشته باشد معرفت و ولایت پذیری نسبت به امام زمان (عج) از مهمترین محورهای تربیت است، (امامی میبیدی، همان، ۱۳۹۳، ج ۱، ص ۱۳۰) مادر می تواند با

یکی از راههای ایجاد دوستی و ارتباط با امام زمان علیه السلام فراهم ساختن زمینه ظهور است، از جمله شرایط ظهور، فراهم آوردن زمینه ظهور است و تا زمینه ظهور فراهم نشود حضرت مهدی ظهور نمی کند. (معدنی، ۱۳۹۱ ج ۱، ص ۶۷) برخی از شرایط ظهور، گذشت زمان و ظلم و جور انسانها، پیشرفت علم و دانش بشری و در نتیجه با آگاهی مردم دنیا و ناامید شدن آنها از مذاهب بشری و حکومت های مختلف فراهم می شود و برخی به دست ما انسانها و دوستداران آن حضرت محقق می شود. (نیلی بور، ۱۳۹۲ ج ۱، ص ۱۱۹) محبت واقعی زمانی تبدیل تبدیل به مودت و دوستی امام زمان (عج) می شود که در عمل و رفتار نمود پیدا کند، (احسانی، ۱۳۹۰، ج ۱، ص ۱۸۲) مادر باید محبت امام زمان را از طریق تربیت مهدوی و آشنا کردن فرزندان با امام زمینه های ظهور را فراهم کند، مادر با علم و آگاهی می تواند حقایق اسلام را به فرزندان خود آموزش دهد و آنها را با زیباییهای مکتب اهل بیت و حکومت مهدوی آشنا سازد، چون حرکت آگاهی بخش زمینه ساز ظهور حضرت مهدی (عج) است، (امامی میبدی، همان، ۱۳۹۳، ج ۱، ص ۳۸) مادر باید به فرزند، پاک زندگی کردن، صادق بودن در اعتقاد و عمل و همچنین داشتن روحیه جهاد و مبارزه با باطل را در زمان غیبت آموزش دهد، تا فرزندان زمینه سازان ظهور تربیت شوند، مادر می تواند با توصیه امر به معروف و نهی از منکر می تواند زمینه ظهور را فراهم ساخته، زیرا این واجب الهی در حکومت الهی حضرت مهدی نمود دارد، مادر باید فرزندان را شجاع، کارآمد، فرمانبردار تربیت کند، چون در قیام و نهضت مهدوی این چنین افرادی احساس می شود و همچنین در آنها انگیزه و امید ایجاد کند، پس اگر فرزندان این چنین تربیت شوند قطعاً خود را جز سربازان امام زمان احساس می کنند و سعی در بر طرف کردن موانع فرج می کنند.

ب- احترام به امام زمان (عج)

یکی دیگر از راههای ایجاد دوستی و ارتباط فرزندان با امام زمان (عج) احترام گذاشتن به امام زمان (عج) است. احترام حضرت بقیه الله به شکل ویژه انجام می شود. مادر باید در عصر غیبت این احترام گذاشتن را به فرزندان خود آموزش دهد، مثلاً هنگام شنیدن لقب مخصوص آن حضرت (قائم) به پا خیز دوست بر سر خود گذارد. (حکیمی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۱۴۲) بی تردید این برخاستن که به فرمایش امام صادق علیه السلام، یاد آور قیام و حکومت حضرت مهدی علیه السلام است، نه تنها به انگیزه احترام صورت نمی گیرد بلکه دلالتی بر آمادگی شیعه منتظر، برای قیام و همراهی با مولای خویش نیز دارد. این قیام، هم احترام به امام است و هم سویی با آرمانهای بزرگ قیام جهانی او، هم واکنشی در مقابل نگاه مهر

آمیز مولای غایب است، هم بیعتی با او در روز ظهور می باشد. علامه شیعی میرزا حسین نوری می نویسد: بر اساس نوشته دانشمندان، روزی در مجلس امام صادق (علیه السلام) نام مبارک حضرت مهدی (علیه السلام) برده شد و امام صادق (علیه السلام) به جهت تنظیم و احترام از جا بر خاست. (کارگر، ۱۳۸۹، ج ۱، ص ۱۴۲) یکی از شیوه های آموزش احترام به فرزندان سلام کردن به حضرت است، مادر اگر فرزندان را در مجالس یاد حضرت مهدی (عج) مثل دعای ندبه مجالس چش و شادی و مجالس سخرانی درباره حضرت با خود همراه کند این تاثیر بسزایی در تربیت و ایجاد احترام به امام زمان (عج) می شود زیرا فرزندان عاشق وجود نازنین حضرت می شود. (معدنی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۱۳۹) مادر می تواند امام رابع نیکی ها، محبت ها به فرزند معرفی کند و ذهن و فکر فرزند را آماده پذیرش لطف و مهر حضرت نماید، مادر مدام باید از مهر محبت امام صحبت کند. (ابو طالبی، ۱۳۸۶، ج ۱، ص ۱۷)

ج- آموزش تهذیب نفس و پرهیز از گناه به فرزند

یکی از راه های ایجاد دوستی و ارتباط با امام زمان (عج) تهذیب نفس و پرهیز از گناه است، از اهداف مهم و اساسی انبیای الهی تهذیب و تزکیه نفس بوده است، از اهم وظایف انسان مخافت با خواسته های نامشروع نفس است (نراقی، ۱۳۸۶، ج ۱، ص ۱۹۴). مادر باید مراحل هفت گانه نفس را به فرزندان خود آموزش دهد و برای رسیدن به مقام رضا از سلاح عمل و اراده استفاده کنند، اراده و عملی که از انبیاء و امامان به ما رسیده است، مادر باید به فرزند خود بیاموزد پیشگیری و ترک گناه بهترین روش برای تهذیب نفس است و همچنین نخستین گام برای تهذیب اخلاق توبه است، توبه ای که قلب را از آلودگی ها پاک می کند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۷، ج ۱، ص ۲۱۸) و توبه واقعی شیوه های دوری از گناه را به فرزندان خود آموزش دهد، مادر باید با توجه به شناختی به فرزندان خود دارد از محیط های گناه دور نگه دارد، چون پیشگیری و ترک گناه بهترین راه تهذیب نفس است. مادر می تواند آموزش های لازم را به فرزندان خود بدهد تا به قرب الهی برسند قطعا این مسیر نمی شود مگر در راه اوصیاء الهی و اهل بیت قرار گرفتن. بنابراین تزکیه نفس باعث می شود که انسان به قرب الهی نزدیک شود و خود را در صفا دوستان و سربازان امام زمان (عج) داند.

نتیجه

مقاله حاضر با موضوع نقش شناختی مادر در تربیت مهدوی فرزند به رشته تحریر در آمده است، تربیت مهدوی یکی از مصادیق تربیت است که پیوندی نا گسستنی با معرفت خدا وائمه معصومین دارد، یکی از اهداف بسیار مهم خلقت و ارسال ائمه رسیدن به تربیت دینی است ،تربیت مهدوی دارای سه بعد شناختی،عاطفی و رفتاری است،مادر که عامل اصلی تربیت است باید در هر بعد مهارتهای خاصی را به کار بگیرد تا فرزند با فرهنگ مهدویت آشنا شود،امروزه با وجود مدعیان دروغین مهدی موعود و فضای مجازی مسموم و تبلیغات نا درست یکی از مهمترین نیازهای نسل جدید آشنا کردن آنها با فرهنگ انتظار و آموزه های مهدویت است،مادر می تواند با روش های خاص وشناختی که نسبت به امام زمان علیه السلام دارد فرزندان را مهدوی تربیت کند،یکی از این شیوه ها شناخت آموزه های مهدویت به فرزند است،فرزند باشناخت دستورات و اوامرامام همواره از ایشان اطاعت کرده و موجب رستگاری او می

شود، فرزند با شناخت مقام ولایت امام خود را مطیع و گوش به فرمان امام می داند و مشتاق دیدار ایشان می باشد و همچنین شناساندن اوصاف امام زمان (عج) به فرزندان باعث ایجاد دوستی و ارتباط با امان می شود و این شناخت فرزند را به خدا نزدیک می کند، باتزکیه نفس فرزند به قرب الهی نزدیک می شود و در صف دوستداران امام زمان قرار می گیرد و هنگام شنیدن لقب مخصوص امام زمان (عج) به پا خیزد و دست بر سرنهد و به امام احترام بگذارد، شناخت شخصیت و مقام و منزلت امام و آشنایی با سیره و هدف و برنامه های ایشان وظیفه همگانی است. مادر با شناساندن همه ویژگی های امام به فرزند باعث ایجاد معرفت ایشان می شود و در نتیجه از طریق معرفت به وجود مبارک امام به شناخت خدا و ایمان می رسد. با بررسی در موضوع مقاله مشخص گردید که کتاب مستقلی تالیف شده و نه مقاله ای به چاپ رسیده است و اگر مطالبی نیز وجود دارد به صورت پداکنده به چشم می خورد، این می طلبد که پژوهشگران و محققان بیشتر در مورد نقش شناختی مادر در تربیت مهدوی فرزند به تحقیق و بررسی بپردازند.

منابع و مأخذ:

* قرآن مجید.

* نهج البلاغه.

منابع فارسی

۱. امامی میبدی، علیرضا، آموزه های مهدویت، قم: توحید، چاپ اول، ۱۳۹۳ ه. ش.
۲. باقری، خسرو، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، تهران: مدرسه، چاپ سیزدهم، ۱۳۸۵ ه. ش.
۳. حجتی، سید محمد باقر، اسلام و تعلیم و تربیت، تهران: دفتر نشر فرهنگ، چاپ اول، ۱۳۸۵ ه. ش.
۴. شریعتمداری، علی، تعلیم و تربیت اسلامی، تهران: امیر کبیر، چاپ اول، ۱۳۷۴ ه. ش.

۵. قربانیان، رضا، اسلام و تربیت، تهران: دفتر نشر فرهنگ، چاپ اول، ۱۳۸۹ ه. ش.
۶. کاردان، علی محمد، فلسفه تعلیم و تربیت، قم: دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، چاپ اول، ۱۳۸۴ ه. ش.
۷. کریم خانی، حمزه، اخلاق خانوادگی عارفان، قم: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی، چاپ اول، ۱۳۹۱ ه. ش.
۸. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، قم: مدرسه، چاپ یازدهم، ۱۳۸۳ ه. ش.
۹. معدنی، عصمت، تربیت مهدوی، مشهد: نسیم حیات، چاپ اول، ۱۳۹۱ ه. ش.
۱۰. معین، محمد، فرهنگ فارسی، تهران: چاپخانه سپهر، چاپ هفتم، ۱۳۶۴ ه. ش.
۱۱. مکارم شیرازی، ناصر، اخلاق در قرآن، قم: مدرسه علی ابن ابی طالب، چاپ اول، ۱۳۷۷ ه. ش.
۱۲. موسوی، سیداحمد، دوستی با امام زمان، تهران: مفاتیح قرآن، چاپ اول، ۱۳۹۰ ه. ش.
۱۳. نراقی، ملا احمد، معراج السعاده، قم: هجرت، چاپ اول، ۱۳۸۶ ه. ش.
۱۴. نیلی پور، مهدی، انتظار و وظایف منتظران، اصفهان: هجرت، چاپ اول، ۱۳۹۲ ه. ش.
۱۵. یوسفیان، مهدی، آفتاب مهر، قم: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی (عج)، چاپ پنجم، ۱۳۹۳ ه. ش.

مقالات

۱۶. احسانی، محمد، "زمینه سازی تربیت مهدویت"، شماره ۷۴، سال ۱۳۹۰
۱۷. حسینی، سیدحسن، "مطالعات مهدوی"، شماره ۴۱، سال ۱۳۹۵
۱۸. حیدری کاشانی، محمد باقر، "خانواده و تربیت مهدوی"، شماره ۲۹، سال ۱۳۹۰
۱۹. فقهی، سیداحمد، طراحی الگوی دسته بندی روشهای تربیت اخلاقی، شماره ۵، سال ۱۳۸۹
۲۰. راغب اصفهانی، حسین بن حسن، مفردات الفاظ قران، مترجم سید غلامرضا خسروی، تهران: مرتضوی، چاپ ۴، ۱۳۸۸
۲۱. کارگر، رحیم، تعلیم و تربیت در عصر ظهور، موسسه بنیاد مهدی موعود، چاپ دوم، سال ۱۳۸۹
۲۲. حسینی، مرتضی، جلوه مهدی در نگاه شیفتگان، فرهنگ قران، چاپ اول، سال ۱۳۸۶
۲۳. حکیمی، محمد رضا، خورشید مغرب، دلیل ما، چاپ سی دوم، سال ۱۳۹۱
۲۴. ابوطالبی، مهدی، تربیت دینی از نگاه امام علی علیه السلام، موسسه آموزشی امام خمینی (ره)، چاپ دوم، سال ۱۳۸۶